

เหตุการณ์กลศึกในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกของเขมร:
อิทธิพลจากรามเกียรติ์ฉบับ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชของไทย^๑

ทับทิม แชนเฮลียง^๒
รศ.ดร.อุบล เทศทอง^๓

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ด้านเหตุการณ์กลศึกในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชของไทยกับรามเกียรติ์ฉบับตามี จกของเขมร โดยยึดเหตุการณ์กลศึกที่มีปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับอิทธิพลเหตุการณ์กลศึกดังกล่าวจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชซึ่งเป็นการรับมาใช้ ๕ รูปแบบคือ การรับมาใช้ทั้งหมด การรับมาใช้โดยเพิ่มรายละเอียด การรับมาใช้โดยตัดรายละเอียด การรับมาใช้โดยซ้ำรายละเอียด และการรับมาใช้โดยสลับลำดับเหตุการณ์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตามี จกเลือกสรรและสร้างสรรค์เหตุการณ์กลศึกคือ การทำให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการแต่งคือใช้เป็นกลอนสวดจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านระยะเวลาในการสวด ความสนุกสนาน และการทำให้เนื้อเรื่องเข้าใจง่าย การนำกลศึกเหล่านี้มาใส่ในรามเกียรติ์ฉบับนี้น่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ได้รับความนิยมอย่างยิ่งในเขมร

คำสำคัญ: รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รามเกียรติ์ฉบับตามี จก, กลศึกในรามเกียรติ์

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับตามี จก ของเขมรกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชของไทย”

^๒ นักศึกษาระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^๓ รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Stratagems in the Ta Mi Chak Version of Khmer Reamker: Influences from King Rama I's Rendition of Thai Ramakien^๔

Tubtim Saliang^๕

Associate Professor Ubol Tedtong, Ph.D.^๖

Abstract

This article investigates tactics and ploys used to outwit an opponent or achieve an end in King Rama I's rendition of Ramakien, Thailand's national epic, in comparison with the Ta Mi Chak version of Khmer Reamker, with a particular focus on the tactics and ploys found in the Ta Mi Chak version. It was found that the stratagems found in the Ta Mi Chak version were derived from Ramakien, with the influences manifested in five significant ways: complete adoption, adoption with the addition of details, adoption with the reductions of details, adoption with a repetition of details, and adoption with the chronological order of an event being rearranged. The Ta Mi Chak version selects and makes use of these stratagems since it was intended to be composed as a hymn. In so doing, it takes into consideration factors such as timing, amusement and content

^๔ This article is a part of a thesis titled: "A comparative study of Ta Mi Chak Version of Khmer Reamker and King Rama I Version of Thai Ramakien".

^๕ MA student from the Master Program in Thai, the Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University.

^๖ Associate Professor in the Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University.

that must be easily digestible. This study suggests that the utilization and incorporation of these maneuvers is one reason that this particular piece of literature widely popular in Khmer.

Keywords: King Rama I Rendition of Ramakien, Ta Mi Chak Version of Khmer Reamker, Stratagems in Ramakien

บทนำ

รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญของไทย รามเกียรติ์ฉบับนี้ได้ส่งอิทธิพลไปยังรามเกียรติ์ของไทยหลายฉบับในสมัยต่อมาและพบว่ามิอิทธิพลแผ่ขยายไปยังรามเกียรติ์ของเขมรอีกด้วย (เขียนแบบเขมรว่า รามเกตุต์ ออกเสียงว่า เรียมเก) โดยในช่วงท้ายของรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยซึ่งเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดของเขมรนั้นพบว่า มีความใกล้เคียงกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องสอดคล้องกันโดยตลอด จึงอาจกล่าวได้ว่าเขมรอาจจะแปลบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ ไป (ศานติ ภัคดีคำ, ๒๕๕๐, น. ๒๑๐-๒๑๖) นอกจากรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่ายังมีรามเกตุต์ของเขมรอีกฉบับหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลไปจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือ รามเกตุต์ฉบับตามี จก ซึ่งรามเกตุต์ฉบับนี้ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในไทยมากนัก

รามเกตุต์ฉบับตามี จก : รามเกตุต์ฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดของเขมร

รามเกตุต์ (ภาษเขมร) เป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญของเขมรและมีหลายฉบับเช่นเดียวกับรามเกียรติ์ของไทย รามเกตุต์ฉบับราชสำนักซึ่งมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดของเขมรคือ รามเกตุต์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย แต่สูญหายไปเป็นจำนวนมาก นอกจากรามเกตุต์ฉบับนี้แล้ว เขมรก็มีรามเกตุต์อีกหลายสำนวน ส่วนมากเป็นวรรณคดีมุขปาฐะที่เล่ากันในชุมชน แต่ไม่มีฉบับลายลักษณ์ที่เนื้อหาสมบูรณ์ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ François Bizot นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มีความเชี่ยวชาญในภาษาเขมรรวบรวมรามเกตุต์ฉบับตามี จก (តា មី ចក់) ขึ้นซึ่งถือว่าเป็นรามเกตุต์ฉบับที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ที่สุดของเขมร รามเกตุต์ฉบับตามี จก นี้มีชื่อภาษาเขมรว่า ឆៀងភាសាខ្មែរ ទៃ តាចក់ เป็นวรรณคดีที่มี จก (មី ចក់) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่าตามี จก หรือตากประพันธ์ขึ้น รามเกตุต์ฉบับนี้เป็นวรรณคดีประเภทกลอนสวดที่มีชื่อเสียงอย่างยิ่งในอดีต โดยตามี จกได้นำรามเกตุต์ฉบับนี้ไปสวดในเทศกาลสำคัญต่างๆ แม้ว่าในปัจจุบันตามี จกจะเสียชีวิตไปแล้วและไม่มีการนำกลอนสวดนี้มาใช้สวดอีก แต่รามเกตุต์ฉบับนี้ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในการแสดงหนังใหญ่ของเขมรอยู่ โดยเฉพาะคณะ

นักแสดงหนังใหญ่ วัดโบ จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชาที่ยังคงนำรามเกียรติ์ของ ตามี จกมาดัดแปลงเป็นบทบาทการแสดงหนังใหญ่อยู่ในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์ฉบับตามี จกกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏเหตุการณ์ตรงกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นจำนวนมากทั้งในระดับโครงเรื่องและ รายละเอียด แม้ว่ารวดคดีทั้งสองเรื่องนี้จะมีแหล่งที่มาเดียวกันคือเรื่องรามายณะ หรือเรื่องพระรามซึ่งมีต้นเรื่องมาจากอินเดียเหมือนกัน แต่การที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏเหตุการณ์เฉพาะของรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชซึ่งไม่ปรากฏในรามายณะหรือเรื่องพระรามฉบับอื่นๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่า รามเกียรติ์ฉบับตามี จกได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช เช่น เหตุการณ์ตอนนางสุพรรณมัจฉาขัดขวางการจงถนนไปจนถึง หนุมานได้นางสุพรรณมัจฉา เหตุการณ์ตอนนางเบญกายแปลงเป็นนางสีดาตายลอยน้ำ จนถึงหนุมานได้นางเบญกาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ารามเกียรติ์ฉบับตามี จกมีการ ปรับรายละเอียดบางเหตุการณ์จนใกล้เคียงกับรามเกียรติ์ของไทยมากกว่ารามเกียรติ์ ฉบับเก่าของเขมรเอง เช่น เหตุการณ์ท้าวชนกพบนางสีดา รามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสน- บัณฑิตยักกล่าวว่า ท้าวชนกไปแรกนาแล้วเก็บนางสีดาได้ แต่รามเกียรติ์ฉบับตามี จก กล่าวว่าฤาษีเห็นกระอมนางสีดาลอยน้ำมาที่กุฎี ซึ่งพ้องกับรามเกียรติ์ของไทยที่กล่าวว่า ท้าวชนกพบผอบนางสีดาลอยน้ำมาที่อาศรม เป็นต้น จากตัวอย่างข้างต้นยังแสดงให้เห็น ว่ารามเกียรติ์ฉบับตามี จก น่าจะได้รับอิทธิพลด้านเนื้อเรื่องจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

รามเกียรติ์หรือรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่มีโครงเรื่องหลักเกี่ยวกับการต่อสู้ ของฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์เนื่องจากทศกัณฐ์ลักนางสีดาซึ่งเป็นชายาของพระรามไป ทำให้พระรามต้องนำกองทัพวานรเข้ารบกับฝ่ายทศกัณฐ์ซึ่งนำกองทัพยักษ์รวมถึงญาติ พี่น้องและมีมิตรสหายเข้าร่วมรบเป็นจำนวนมาก กลศึกที่ฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์นำมา ใช้ในการรบจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เนื้อเรื่องสนุกสนานยิ่งขึ้น

ความสำคัญของกลศึกในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

คำว่า กล หมายถึง การลวงหรือล่อลวงให้หลงหรือเข้าใจผิดเพื่อให้ฉงนหรือเสียเปรียบ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, น. ๗๒) กลศึกในรามเกียรติ์หรือรามเกียรติ์จึงหมายถึง เล่ห์กลที่ฝ่ายพระรามและฝ่ายทศกัณฐ์ใช้ในการทำศึกเพื่อให้มีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง

แม้ว่าเรื่องรามายณะจะมีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับการรบระหว่างฝ่ายพระรามและฝ่ายทศกัณฐ์ แต่ก็พบว่าเรื่องรามายณะทั้งฉบับที่มาจากอินเดียและฉบับอื่นๆ ที่แพร่หลายในแต่ละประเทศนั้นไม่มีฉบับใดกล่าวถึงเรื่องราวของกลศึกได้ละเอียดเท่ารามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชของไทย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจุดประสงค์ในการประพันธ์เรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้มิได้มีเพียงเพื่อความบันเทิงหรือเพื่อรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ที่กระจัดกระจายอยู่เท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชน่าจะมหาราชประสงค์ที่จะกล่าวถึง “วิธีการ” ทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง การทหาร และสังคม เพราะในรัชสมัยที่พระองค์ครองราชย์นั้นไทยยังต้องเผชิญศึกต่างๆ เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะการรบกับพม่ามีมากถึง ๗ ครั้ง นอกจากนี้ยังมีการยึดเอาหัวเมืองต่างๆ เช่น ไชยงอน ทวาย เชียงตุง เชียงรุ้ง ลือ ลิบสองปันนา เป็นต้น (สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร, ๒๕๒๖, น. ๔๐๐-๔๐๒) นอกจากนี้พระองค์ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระและรวบรวมตำราพิชัยสงครามขึ้นอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าเรื่องกลศึกเป็นสิ่งที่พระองค์สนพระทัย ดังนั้นรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงปรากฏเรื่องราวของกลศึกเป็นจำนวนมาก

ที่มาของกลศึกในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีทั้งจากรamayณะหรือเรื่องพระรามฉบับอื่นและที่ไม่มีปรากฏในแหล่งใดเลย กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรับมาจากแหล่งอื่น เช่น เหตุการณ์กลศึกของฝ่ายทศกัณฐ์ที่ให้นางมณฑิลาทำพิธีหุงน้ำทิพย์แล้วฝ่ายพระรามซ่อนกลด้วยการให้หนุมานแปลงกายเป็นทศกัณฐ์ร่วมสังฆวาสนกับนางมณฑิลา จึงทำให้เสียพิธี กลศึกนี้รับมาจากเรื่องทิกายัตศราราม ส่วนกลศึกที่ไม่มีปรากฏใน

รามายณะฉบับอื่น เช่น ตอนกุมภกรรณลงให้สุครีพถอนต้นรัง ตอนหนุมานลงเอาอาวุธของฝ่ายทศกัณฐ์ เป็นต้น

เหตุการณ์กลศึกในรามเกียรติ์ฉบับตามี จก

เหตุการณ์กลศึกที่จะนำมากล่าวถึงในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะกลศึกที่เกิดขึ้นในระหว่างการรบของฝ่ายพระราม (พระราม) และฝ่ายกรุงราพณาสูร (ทศกัณฐ์) ในขณะที่กรุงราพณาสูรยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น โดยยึดเอากลศึกในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกเป็นหลัก กลศึกที่มีปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกแบ่งออกเป็นกลศึกของฝ่ายพระรามและฝ่ายกรุงราพณาสูร ดังนี้

กลศึกฝ่ายพระราม

โดยส่วนใหญ่ฝ่ายกรุงราพณาสูรจะเป็นฝ่ายรุกในการทำสงครามก่อนเสมอ กลศึกฝ่ายพระราม จึงมักเป็นไปเพื่อรับมือฝ่ายกรุงราพณาสูร ได้แก่ กลศึกเพื่อขัดขวางการทำพิธี กลศึกเพื่อแย่งอาวุธ กลศึกเพื่อแก้ไขสถานการณ์คับขัน และกลศึกเพื่อลงให้ศัตรูเข้าใจผิด

กลศึกเพื่อขัดขวางการทำพิธี ได้แก่ เหตุการณ์องค์ตนแปลงเป็นสุนัขเฝ้าเพื่อทำลายพิธีรดน้ำของกุมภกรรณ (กุมภกรรณ) เหตุการณ์หนุมานแปลงเป็นสุนัขเฝ้าเพื่อทำลายพิธีสับหอกโมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ เหตุการณ์องค์ตนแปลงเป็นหมีทำลายพิธีบูชาศรพระพรหมาส (ศรพรหมาสตร์) ของอินทชิต (อินทชิต) เหตุการณ์องค์ตนแปลงเป็นหมีทำลายพิธีบูชาศรนาคบาฬ (ศรนาคบาฬ) ของอินทชิต เหตุการณ์หนุมานทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ของนางมนุไศคีรี (นางมณฑไถ) ด้วยการแปลงเป็นกรุงราพณาสูรเข้าร่วมสังวาสกับนางมนุไศคีรี

กลศึกเพื่อแย่งอาวุธ ได้แก่ เหตุการณ์หนุมานแย่งอาวุธสหเดชะ (สหเสเดชะ) เหตุการณ์หนุมานแย่งอาวุธแสงพระอาทิตย์ (แสงอาทิตย์)

กลศึกเพื่อแก้ไขสถานการณ์คับขัน คือ เหตุการณ์หนุมานแปลงเป็นไขบัวลอบเข้ากรุงบาดาลและช่วยเหลือนางตาราชวัน (นางพิราภวัน) จากการสอบสวนของทหารยักษ์

กลศึกเพื่อลวงให้ศัตรูเข้าใจผิด คือ เหตุการณ์หนุมานลวงขอเป็นบุตรบุญธรรมของกรุงราชนาสและลวงฤาษีเพื่อเอากล่องดวงใจของกรุงราชนาส

กลศึกฝ่ายกรุงราชนาส

ฝ่ายกรุงราชนาสเป็นฝ่ายรุกในการรบกับฝ่ายพระรามอยู่เสมอ กลศึกของฝ่ายกรุงราชนาส ได้แก่ กลศึกเพื่อลวงให้ศัตรูเข้าใจผิด กลศึกเพื่อตัดกำลังของศัตรู และกลศึกเพื่อเสริมกำลังฝ่ายของตนเอง

กลศึกเพื่อลวงให้ศัตรูเข้าใจผิด ได้แก่ เหตุการณ์กรุงราชนาสให้มหาริ (มาริจ) แปลงเป็นกวางทองเพื่อล่อให้นางสีดา (นางสีดา) อดอยากได้ เหตุการณ์กรุงราชนาสให้กุมภินท์ (กานูราช) เสกป่าผลไม้อลวงฝ่ายพระราม เหตุการณ์กรุงราชนาสให้นางบุญกาย (นางเบญกาย) แปลงเป็นนางลอยเพื่อตัดศึก เหตุการณ์กรุงราชนาสให้สุกกาจารย์ (สุขาจารย์) แปลงเป็นนางสีตาระหว่างที่อินทชิตแอบไปทำพิธี (รามเกียรติ์ ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอินทชิตเป็นผู้วางกลนี้) เหตุการณ์อินทชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์เพื่อลอบแฝงศรทัพรุสฤสฤณี เหตุการณ์วิรุลเมฆและวิรุลจำบังวางแผนลักพระรามไปยังเมืองบาดาล (รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโมฆะราพเป็นผู้กระทำกลนี้)

กลศึกเพื่อตัดกำลังของศัตรู ได้แก่ เหตุการณ์กรุงราชนาสให้นางสุวรรณมัจฉา (นางสุพรรณมัจฉา) ทำลายการจอบถนน เหตุการณ์กุมภิการลวงให้สุครีพถอนต้นรัง

กลศึกเพื่อเสริมกำลังฝ่ายของตนเอง คือ เหตุการณ์นางมณฑิตรีหุงน้ำทิพย์ชุบปีศาจยักษ์

กลศึกในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกที่กล่าวถึงข้างต้นล้วนปรากฏในรามเกียรติ์ ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทั้งสิ้น แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางส่วนซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

การรับกลศึกในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาใช้ในรามเกียรติ์ฉบับตามี จก

กลศึกที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับตามี จกทั้งหมดล้วนปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทั้งสิ้น ซึ่งกลศึกดังกล่าวมีทั้งที่รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรับมาจากแหล่งอื่นโดยตรง รับมาแล้วปรับเปลี่ยนรายละเอียด และมีบางกลศึกที่ไม่เคยมีปรากฏในแหล่งอื่น อย่างไรก็ตามรามเกียรติ์ฉบับตามี จกก็ได้รับเอาเหตุการณ์กลศึกในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไปแบบคัดลอกทั้งหมด หากแต่มีการนำไปปรับใช้หลายรูปแบบ ได้แก่ การรับมาใช้ทั้งหมด การรับมาใช้โดยเพิ่มรายละเอียด การรับมาใช้โดยตัดรายละเอียด การรับมาใช้โดยซ้ำรายละเอียด และการรับมาใช้โดยสลับลำดับเหตุการณ์

๑. เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรับมาใช้ทั้งหมด

หมายถึง เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกนำมาใช้ตามรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทั้งหมดโดยไม่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียด เหตุการณ์กลศึกที่จะนำมาเป็นตัวช่วยคือ เหตุการณ์กลศึกตอนกรุงราพณาสูริ์ให้นางสุพรรณมัจฉา (สุพรรณมัจฉา) ทำลายการจองถนนของฝ่ายพระรามในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่าศกัณฐ์ตรัสกับนางสุพรรณมัจฉาให้นำบริวารปลาไปขัดขวางการจองถนนของฝ่ายพระราม

“... เจ้าช่วยระงับดับเข็ญ	ให้เย็นทั่วภูตึงตศา
จงส่งบริวารฝูงปลา	ให้คาบศิลานั้นไป
ทิ้งเสียในอ่าวขเลวน	อย่าให้เป็นถนนขึ้นได้
...	
เมื่อนั้น	นวลนางสุพรรณมัจฉาดวงสมร
ได้ฟังสมเด็จพระบิดร	ชูลีกรับราชบัญชา
...	

หลังจากที่นางสุวรรณมัจฉา นำบริวารไปเอาหินที่ทหารวานรฝ่ายพระรามจองถนนออก หนุมานได้ตามลงมาดูที่กันสมุทรรู้ได้พบนางสุวรรณมัจฉาจึงเข้าเฝ้าวาระสาธิและได้นางสุวรรณมัจฉา จากนั้นหนุมานบอกให้นางสุวรรณมัจฉาสั่งให้บริวารปลานำหินกลับไปไว้ที่เดิม นางสุวรรณมัจฉาก็ทำตาม กลศึกของกรุงราพณาสูรจึงล้มเหลว เนื้อความทั้งหมดในกลศึกนี้ตรงกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทุกประการ

เหตุการณ์กลศึกที่มีผู้เข้าไปขัดขวางการจองถนนของฝ่ายพระรามนี้มีปรากฏอยู่หลายแหล่ง ในรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนาบัณฑิตยของเขมรเองก็มีเหตุการณ์นี้ แต่กล่าวถึงว่ามีปลามาแย่งคาบหินไปเท่านั้น ไม่ปรากฏเรื่องราวของนางสุวรรณมัจฉาในหิเกยัตศรียัมและเรื่องรามายณะในอินเดียใต้กล่าววาทศกัณฐ์ให้ลูกชายที่เป็นปลาทำลายพิธีจองถนนของฝ่ายพระราม ในพรหมจักรปรากฏเหตุการณ์ว่า ปลาตัวใหญ่จระเข้ และมังกรพาดสะพานจนขาดทำให้ทหารฝ่ายพรหมจักร (พระราม) ตกจากสะพานเป็นอาหารของสัตว์น้ำทั้งหลาย ในขณะที่นั้นเหือและปัสสาวะของหอรมะน (หนุมาน) ตกลงในน้ำ นางนาคมาลิกาบินเข้าไปจึงตั้งครุภ ในปรัมมเหียร พระยาปัตตหลุ่ม (ทศกัณฐ์) ได้ยินเสียงการจองถนน จึงให้ลูกสาวที่เป็นปลาไปดู ลูกสาวของพระยาปัตตหลุ่มกินเหือโคลของหอรมะนจึงตั้งครุภ ในพระลักพระลาม หุลละมาน (หนุมาน) แปลงเป็นปลาตัวใหญ่เกี่ยวนางเงือกบุตรสาวพญาอาบ (ทศกัณฐ์) แล้วลวงว่าจะช่วยปราบทัพพระลามให้ยกทัพกลับ แต่ไม่มีตอนขัดขวางการจองถนน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเหตุการณ์กลศึกนี้รามเกียรติ์ฉบับตามี จกมีเนื้อความใกล้เคียงกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมากที่สุด

นอกจากนี้รามเกียรติ์ฉบับตามี จกยังนำเหตุการณ์กลศึกตอนหนุมานลวงเอาอาวุธของสหัสเดชะจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาใช้อีกด้วย โดยในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กล่าวถึงกลศึกของฝ่ายพระรามเมื่อต้องเผชิญกับยักษ์ผู้ยิ่งใหญ่คือสหัสเดชะครั้งนั้นสหัสเดชะออกรบพร้อมกับมุลพลัม ทหารวานรทั้งหลายต่างหวาดกลัว พิเภกจึงออกอุบายให้ทหารวานรไปหลบในป่าเหือเพียงพระลักษณ์มณี พิเภก และหนุมานเท่านั้น สหัสเดชะเห็นฝ่ายศัตรูมีเพียง ๓ คนก็โกรธทศกัณฐ์มากเพราะคิดว่าทศกัณฐ์ลวงให้ตนจัดทัพมาอย่างยิ่งใหญ่เพื่อมาสู้กับมนุษย์เพียง ๓ คนนี้ทำให้เสียเกียรติจึงยกทัพ

กลับ มูลพลัมรีบตามไปเจอจากกับสหัสเดชะว่าน่าจะเป็นอุบายของฝ่ายพระราม แล้วอาสาไปล่อฝ่ายพระรามให้เคลื่อนทัพมาหาเพื่อให้สหัสเดชะคอยใช้คทาชี้ให้ตายทั้งหมด สหัสเดชะจึงเห็นด้วย ฝ่ายมูลพลัมออกรบกับฝ่ายพระลักษมณ์และถูกฆ่า จากนั้นหนุมานจึงดำเนินแผนการที่ ๒ คือการสังหารสหัสเดชะ แต่การสังหารสหัสเดชะนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะสหัสเดชะมีคทาวิเศษที่สามารถชี้เป็นชี้ตายได้ หนุมานจึงวางแผนกำจัดคทาวิเศษนั้นด้วยการแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บมาที่กองทัพของสหัสเดชะแล้ววงว่าตนถูกพระรามทำร้าย ฝ่ายสหัสเดชะได้เห็นดังนั้นก็เกิดความสงสาร รับหนุมานขึ้นรถทรงแล้วให้ถือคทา เมื่อหนุมานได้ถืออาวุธของสหัสเดชะก็หักคทานั้นทิ้งแล้วแปลงร่างกลับเป็นหนุมานร่างใหญ่โต เรียกให้พวกทหารวานรมาลวาลามนางสนมยักษ์จนพอใจแล้วจึงสังหารสหัสเดชะ

รามเกรดีฉบับตามี จกกล่าวถึงกลศึกดังกล่าวไว้ตรงกันทั้งหมดนับตั้งแต่พิเภกให้ทหารวานรซ่อนตัวแล้วออกเดินทัพเพียง ๓ คนคือ พระลกลสณ (พระลักษมณ์) พิเภก และหนุมานจนถึงตอนที่หนุมานลวงเอาคทาของสหัสเดชะ (สหัสเดชะ) ได้สำเร็จจรมถึงการพาพวกพลวานรมาลวาลามนางสนมยักษ์และฆ่าสหัสเดชะด้วย เพียงแต่มีการเปลี่ยนชื่อตัวละครเล็กน้อย คือ “สหัสเดชะ” เปลี่ยนชื่อเป็น “สทเดชะ” เปลี่ยนชื่อ “มูลพลัม” เป็น “มูลพระลมา” เท่านั้น ส่วนรายละเอียดของเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละครยังคงไว้ดังเดิม

๒. เหตุการณ์กลศึกที่รามเกรดีฉบับตามี จกรับมาใช้โดยเพิ่มรายละเอียด

หมายถึง เหตุการณ์กลศึกที่รามเกรดีฉบับตามี จกนำมาใช้ตามรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแต่มีการเพิ่มรายละเอียดเล็กน้อย โดยที่การเพิ่มรายละเอียดดังกล่าวไม่ทำให้ใจความสำคัญของกลศึกเปลี่ยนแปลงไป

ในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีเหตุการณ์กลศึกของฝ่ายทศกัณฐ์ที่ให้นางมณฑาทิพุน้ำทิพย์เพื่อชุบชีวิตยักษ์ที่ตายไปแล้วให้กลับมามีชีวิตใหม่ ถึงฝ่ายพระรามจะเช่นฆ่าเท่าไรก็ไม่หมดสิ้น พระรามจึงปรึกษาพิเภกจนทราบความว่านางมณฑาทิพุน้ำทิพย์คอยชุบชีวิตยักษ์อยู่ ซึ่งตลอดการทำพิธีนางมณฑาทิพจะต้องถือพรหมจรรย์ ฝ่ายพระรามจึงขออนุญาตของฝ่ายทศกัณฐ์ โดยหนุมานเป็นผู้อาสาไปทำลายพิธีด้วยการแปลงเป็นทศกัณฐ์เข้าร่วมสังวาสกับนางมณฑาทิ รามเกรดีฉบับ

ตามี จกก็ปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าวทั้งหมด แต่มีการเพิ่มความคือ เมื่อหนุมานร่วมสังวาสนางมณีไศคีรีแล้วหนุมานได้ขอตำราการหุงน้ำทิพย์ไปให้พระรามด้วย

ตารางที่ ๑ แสดงการเปรียบเทียบเหตุการณ์กลศึกนางมณีไศคีรีหุงน้ำทิพย์และหนุมานเข้าทำลายพิธี่

รามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราช	รามเกียรติ์ฉบับตามี จก
กลศึกฝ่ายทศกัณฐ์	
นางมณีไศคีรีหุงน้ำทิพย์เพื่อชุบชีวิตยักษ์	นางมณีไศคีรีหุงน้ำทิพย์เพื่อชุบชีวิตยักษ์
พระรามไม่สามารถช่วยยักษ์ได้หมด	พระรามไม่สามารถช่วยยักษ์ได้หมด
กลศึกฝ่ายพระราม	
พิเภกทูลพระรามเรื่องนางมณีไศคีรีหุงน้ำทิพย์	พิเภกทูลพระรามเรื่องนางมณีไศคีรีหุงน้ำทิพย์
หนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์สังวาสนางมณีไศคีรีเพื่อทำลายพิธี่	หนุมานแปลงเป็นกุงราพนาสูรสังวาสนางมณีไศคีรีเพื่อทำลายพิธี่
	หนุมานขอตำราหุงน้ำทิพย์ไปให้พระราม

กลศึกที่นางมณีไศคีรีชุบชีวิตยักษ์และหนุมานเข้าทำลายพิธี่นี้ รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรับต้นเค้ามาจากรามายณะของอินเดียใต้และเรื่องมหากาพย์ศรียุคแล้วนำมาดัดแปลง กล่าวคือเนื้อเรื่องของเดิมผู้ที่ทำพิธี่หุงน้ำทิพย์คืออินทรชิต ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเหตุที่รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเปลี่ยนตัวละครจากอินทรชิตเป็นนางมณีไศคีรีนี้คงเพื่อให้สามารถสอดแทรกกลศึกที่ฝ่ายพระรามซ่อนกลโดยการให้หนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์เพื่อเข้าร่วมสังวาสกับนางมณีไศคีรีเพื่อให้เสียพิธี่ได้

๓. เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับมาใช้โดยตัดรายละเอียด

หมายถึง เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับมาจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแต่มีการตัดรายละเอียด ซึ่งรายละเอียดดังกล่าวมิได้มีผลต่อการดำเนินเรื่องและมิได้ทำให้เหตุการณ์กลศึคนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ตัวอย่างเหตุการณ์กลศึกที่มีการตัดรายละเอียดที่จะกล่าวถึงคือ ตอนที่หนุมานทำลายพิธิลับหอกโมกขศักดิ์ (หอกโมกขศักดิ์) ของกุมภกรรณ ซึ่งรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หนุมานแปลงเป็นสุนัขเฝ้าลอน้ำและองคตแปลงเป็นกาจิกสุนัขเฝ้าทำให้กุมภกรรณซึ่งเป็นยักษ์รักสะอาดเสียสมาธิจนต้องล้มเลิกพิธิต เหตุการณ์นี้รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับเอามาเฉพาะหนุมานแปลงเป็นสุนัขเฝ้า และตัดเหตุการณ์ที่องคตแปลงเป็นกาออก ซึ่งจะเห็นว่ากลศึกหลักในครั้งนี่คือการทำหนุมานแปลงเป็นสุนัขเฝ้าเท่านั้น การที่องคตแปลงเป็นกาจิกสุนัขเฝ้าเพื่อให้กลืนเหม็นคูลิ่งนั้นเป็นเพียงส่วนเสริม จึงอาจถือว่ารามเกียรติ์ฉบับตามี จก รับเอาเฉพาะส่วนที่เป็นใจความหลักของเรื่องไปเท่านั้น

การกล่าวถึงหอกโมกขศักดิ์ ว่าเป็นอาวุธของกุมภกรรณมีปรากฏเฉพาะในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและลังกาสิบโทซึ่งแต่งขึ้นในสมัยหลัง^๗ ในรามายณะฉบับอื่นๆ ไม่ปรากฏว่าหอกโมกขศักดิ์เป็นอาวุธของกุมภกรรณ ในพระรามชาดกปรากฏชื่อหอกโมกขศักดิ์สียาว่าเป็นอาวุธที่ติดตัวพญาราพณาสวร (ทศกัณฐ์) มาตั้งแต่เกิด หรือแม้แต่รามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยของเขมรเองยังปรากฏชื่อหอกโมกขศักดิ์ว่าเป็นหอกของทศกัณฐ์ แต่ไม่ปรากฏพิธิลับหอกการที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกมีเนื้อหานี้ตรงกับไทยจึงน่าจะได้รับอิทธิพลของรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

^๗ ลังกาสิบโทมีชื่อเดิมว่า ลังกาสิบสองหัว เป็นรามเกียรติ์ของชาวไทยลื้อบริเวณสิบสองปันนา สันนิษฐานว่าเป็นนิทานที่ปรับปรุงขึ้นใหม่เพราะในวรรณคดีไทยแต่เดิมไม่ปรากฏเรื่องลังกาสิบสองหัว คาดว่าจะได้รับอิทธิพลไปจากรามายณะของอินเดียและรามเกียรติ์ไทย (เหอสีเจวียน, ๒๕๕๖, น. ๙๘)

ส่วนกลศึกที่ให้หนุมานแปลงเป็นสุนัขเฝ้านี้ก็สืบเนื่องมากจากการที่กุมภกรรณ (กุมภกรรณ) เป็นยักษ์รักสะอาต ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นแห่งแรก เพราะในรามายณะฉบับวาลมิกิตัวละครกุมภกรรณเป็นรากษสที่โหดร้าย เมื่อคราวรบกับฝ่ายพระรามก็รบด้วยความโกรธแค้น ใช้กำลังเข่นฆ่าทั้งทหารวานรและรากษสฝ่ายตนเองตายเป็นจำนวนมาก วาลมิกิพรรณนาเหตุการณ์ดังกล่าวไว้อย่างน่าสยดสยอง จึงไม่มีการกล่าวถึงลักษณะของกุมภกรรณว่ารักสะอาตแต่อย่างใด ด้วยเหตุดังกล่าวรามเกียรติ์ฉบับตามี จกจึงน่าจะรับเอาเหตุการณ์กลศึกนี้มาจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๔. เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับมาใช้โดยซ้ำรายละเอียด

หมายถึง เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับมาจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแต่มีการซ้ำรายละเอียด ซึ่งการซ้ำรายละเอียดนี้มักเกิดในเหตุการณ์กลศึกที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันแต่มีอนุภาคที่ต่างกันเพื่อลดตัวละคร ลดความซ้ำซ้อนของขั้นตอน และเพื่อให้ความสมเหตุสมผลมากขึ้น

ตัวอย่างเหตุการณ์กลศึกที่มีการซ้ำรายละเอียดคือ หนุมานลวงเอาอาวุธของฝ่ายยักษ์ด้วยการแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บ ในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปรากฏเหตุการณ์ลวงเอาอาวุธด้วยวิธีนี้เพียงครั้งเดียวคือตอนที่หนุมานลวงเอาคทาจากสหัสเดชะ ส่วนตอนลวงเอาอาวุธจากแสงอาทิตย์นั้นองคตได้แปลงเป็นพี่เลี้ยงของแสงอาทิตย์ไปขอแวนแก้วจากพระพรหม แต่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏตอนที่หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บ ๒ ครั้ง คือทั้งตอนลวงเอาคทาจากสหัสเดชะ(สหัสเดชะ) และตอนลวงเอาแวนแก้วจากแสงพระอาทิตย์ (แสงอาทิตย์) การที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกซ้ำวิธีการโดยให้หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บ ๒ ครั้ง น่าจะเป็นเพราะผู้เขียนต้องการทำให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยการลดตัวละครและตัดขั้นตอนที่ซับซ้อนออกไป

ตารางที่ ๒ แสดงการเปรียบเทียบเหตุการณ์กลศึกการลวงเอาอาวุธของฝ่ายพระราม

รามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์ฉบับตามี จก
เหตุการณ์กลศึกการลวงเอาอาวุธของสหัสเดชะ	
สหัสเดชะออกรบ ทหารวานรแตกตื่น	สหัสเดชะออกรบ ทหารวานรแตกตื่น
พิเภกออกอุบายให้ทหารวานรไปซ่อน แล้ว ออกเดินทัพกันเพียง ๓ คน	พิเภกออกอุบายให้ทหารวานรไปซ่อน แล้วออกเดินทัพกันเพียง ๓ คน
สหัสเดชะโกรธทศกัณฐ์	สหัสเดชะโกรธกรุงราพนาสูร
มุลพลัมวางแผนไปล่อทหารวานรมาให้สหัส เดชะใช้คทาซีให้ตาย	มุลพระล่าวางแผนไปล่อทหารวานร มาให้สหัสเดชะใช้คทาซีให้ตาย
มุลพลัมถูกพระลักษมณ์ฆ่า	มุลพระล่าวถูกพระลักษมณ์ฆ่า
หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บลวง สหัสเดชะ	หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บ ลวงสหัสเดชะ
สหัสเดชะหลงเชื่อจึงยอมให้ถืออาวุธ	สหัสเดชะหลงเชื่อจึงยอมให้ถืออาวุธ
หนุมานหักคทาของสหัสเดชะ	หนุมานหักคทาของสหัสเดชะ
หนุมานให้ทหารวานรลวนลามนางสนม ยักษ์แล้วฆ่าสหัสเดชะ	หนุมานให้ทหารวานรลวนลามนาง สนมยักษ์แล้วฆ่าสหัสเดชะ
เหตุการณ์กลศึกการลวงเอาอาวุธของแสงอาทิตย์	
พิเภกทูลพระรามว่าแสงอาทิตย์มีอาวุธคือ แว่นแก้ว	พิเภกทูลพระรามว่าแสงพระอาทิตย์มี อาวุธคือแว่นแก้ว
องคตแปลงเป็นที่เลี้ยงของแสงอาทิตย์ เหาะไปเอาแว่นแก้วที่พระพรหม	หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยบาดเจ็บ ลวงแสงพระอาทิตย์
พระพรหมหลงเชื่อจึงมอบแว่นแก้วให้	แสงพระอาทิตย์หลงเชื่อจึงยอมให้ถือ แว่นแก้ว
องคตทำลายแว่นแก้ว	หนุมานทำลายแว่นแก้ว

การชำระรายละเอียดยังมีปรากฏอีกครั้งในตอนหนุমানแปลงเป็นสุนัขเฝ้า เพื่อทำลายพิธีลับหอโกมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ ในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปรากฏว่ามีการแปลงเป็นสุนัขเฝ้าเพียงครั้งเดียว แต่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏ ๒ ครั้ง คือหนุমানแปลงเป็นสุนัขเฝ้าทำลายพิธีลับหอโกมกขศักดิ์ (หอโกมกขศักดิ์) และองคตแปลงเป็นสุนัขเฝ้าเพื่อทำลายพิธีทนต์น้ำ ซึ่งการทำลายพิธีทนต์น้ำในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หนุমানแปลงเป็นเหยี่ยวเข้าไปสืบสถานที่ทำพิธี จากนั้นแปลงเป็นนางกำนัลเข้าไปในพิธี แล้วจึงเข้าต่อสู้กับกุมภกรรณ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกซ้ำเหตุการณ์กลศึกเรื่องการแปลงเป็นสุนัขเฝ้า น่าจะเป็นเพราะวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และสอดคล้องกับเหตุผลว่ากุมภกรรณ (กุมภกรรณ) เป็นยักษ์รักสะอาด

ตารางที่ ๓ แสดงการเปรียบเทียบเหตุการณ์กลศึกของฝ่ายพระรามเพื่อทำลายพิธีของกุมภกรรณ

รามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์ฉบับตามี จก
เหตุการณ์กลศึกเพื่อทำลายพิธีลับหอโกมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ	
หนุমানแปลงเป็นสุนัขเฝ้าและองคตแปลงเป็นกาจิกสุนัขเฝ้า	หนุমানแปลงเป็นสุนัขเฝ้า
เหตุการณ์กลศึกเพื่อทำลายพิธีทนต์น้ำของกุมภกรรณ	
หนุমানแปลงเป็นเหยี่ยวเพื่อสืบสถานที่ทำพิธี	องคตแปลงเป็นสุนัขเฝ้า
หนุমানแปลงเป็นนางคันธมาสเพื่อเข้าไปในพิธี	-

เหตุการณ์กลศึกที่มีการชำระรายละเอียดยังมีที่น่าสนใจอีกตอนหนึ่งคือเหตุการณ์กลศึกเพื่อทำลายพิธีของอินทรีชิตด้วยการแปลงเป็นหมี ในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปรากฏการแปลงเป็นหมีเพียงครั้งเดียว คือ

ขามพुरुราชแปลงเป็นหมี่เข้าทำลายพิธีชุปศรนาคบาศของอินทชิต ส่วนการเสียพิธีชุปศรพรมาสตร์ไม่ได้เกิดจากกลศึกของฝ่ายพระรามแต่เกิดจากอินทชิตได้ยื่นข่าวอับมงคลจากทหารยักษ์ ในขณะที่รามเกรตต์ฉบับตามี จกมีเหตุการณ์ที่ทหารวานรฝ่ายพระรามแปลงเป็นหมี่ไปทำลายพิธีของอินทชิต ๒ ครั้ง คือองคตแปลงเป็นหมี่เข้าทำลายพิธีชุปศรนาคกบาล (ศรนาคบาศ) ครั้งหนึ่ง และแปลงเป็นหมี่เข้าทำลายพิธีชุปศรพรมาส (ศรพรมาสตร์) อีกครั้งหนึ่ง

ตารางที่ ๔ แสดงการเปรียบเทียบเหตุการณ์กลศึกของฝ่ายพระรามเพื่อทำลายพิธีของอินทชิต

รามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์ฉบับตามี จก
เหตุการณ์กลศึกเพื่อทำลายพิธีชุปศรนาคบาศของอินทชิต	
ขามพुरुราชแปลงเป็นหมี่ไปทำลายพิธี	องคตแปลงเป็นหมี่ไปทำลายพิธี
เหตุการณ์กลศึกเพื่อทำลายพิธีชุปศรพรมาสตร์ของอินทชิต	
อินทชิตได้ยื่นข่าวอับมงคลจากทหารยักษ์	องคตแปลงเป็นหมี่ไปทำลายพิธี

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการซ้ำรายละเอียดน่าจะเป็นเพราะการสับสนความซึ่งนักเล่านิทานอาจสับสนจึงเอาเรื่องตอนหนึ่งไปเชื่อมกับเรื่องอีกตอนหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ในเรื่องเดิมเป็นเรื่องราวสองตอนที่ไม่เกี่ยวข้องกัน หรือมิฉะนั้นผู้เล่าอาจสับสนเอาบทบาทตัวละครมาปนกันด้วยเหตุที่จำไม่ได้ว่าบทบาทเช่นนี้เป็นของตัวละครตัวใด (ศิริพร วิฑูรฐาน, ๒๕๒๑, น. ๒๑๑) ส่วนเหตุผลที่เปลี่ยนตัวละครที่แปลงเป็นหมี่จากขามพुरुราชเป็นองคต ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ตามี จกน่าจะต้องการเน้นว่าอินทชิตและองคตเป็นพี่น้องร่วมมารดา กัน องคตจึงน่าจะรู้จุดอ่อนของอินทชิต เพราะในรามเกียรติ์ฉบับตามี จก พิเภกไม่ได้บอกวิธีการทำลายพิธีอย่างในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องคตจึงคิดวิธีการเอาชนะอินทชิตด้วยตนเอง ซึ่งกรุงราพณาสูรได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้เอาไว้ว่า

“... ฝูงภคณีก็ทูลไถ่ถวายสัตยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายบังคม
รณก คือข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายบังคมถวายสัตย์ที่ดำรงสืบมา เบื้องหน้าพระ
พรหม ...”

(“...กรุงราวพณเฑียรวิญญูโรธนิกร จึงกล่าวว่าทั้งนี้ไม่มี
ใครล่วงรู้ได้ เว้นแต่ความเป็นที่ป็นน้องของเจ้า ไม่มีอะไรจะปิดบัง
มันแม้ซ่อนอยู่ใต้พสุธา มันก็หาพบ...”)

(มี จก, ๒๕๑๖, น. ๑๕๒) (แปลโดย ผู้วิจัย)

๕. เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกรับมาใช้แต่มีการสลับลำดับ เหตุการณ์

หมายถึง เหตุการณ์กลศึกที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏตรงกับรามเกียรติ์
ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแต่มีการสลับลำดับเหตุการณ์
โดยที่ใจความสำคัญยังคงครบถ้วน ตัวอย่างที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ ตอนที่หนุมานหลง
เอาจงล่องดวงใจของทศกัณฐ์ ในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช กลศึกนี้เริ่มขึ้นเพราะพระรามไม่สามารถฆ่าทศกัณฐ์ได้จึงปรึกษา
พิเภกได้ความว่าเป็นเพราะทศกัณฐ์ถอดดวงใจฝากไว้กับฤาษีโคบุตร หนุมานอาสา
ไปลวงเอาจงล่องดวงใจของทศกัณฐ์และขอนางคตติดตามไปด้วย หนุมานเริ่มต้น
แผนการด้วยการลวงฤาษีให้พาไปฝากตัวเป็นบุตรบุญธรรมของทศกัณฐ์ ฤาษีหลงเชื่อ
จึงตอบตกลง หนุมานขอดูกงล่องดวงใจของทศกัณฐ์ ฤาษีก็ให้ดูแต่โดยดี หนุมานได้โอกาส
จึงเนรมิตกงล่องดวงใจเทียมขึ้นมอีกอันหนึ่ง หนุมานแอบส่งกงล่องดวงใจของทศกัณฐ์
ไปให้องคตที่ตีกรออยู่ แล้วส่งกงล่องดวงใจเทียมกลับไปให้ฤาษี เมื่อเดินทางไปถึง
กรุงลงกา หนุมานลวงทศกัณฐ์ว่ามาขอเป็นบุตรบุญธรรม ทศกัณฐ์ก็หลงเชื่อ จากนั้น
หนุมานทำให้ทศกัณฐ์ไว้วางใจด้วยการยกทัพออกไปรบกับพระลักษมณ์ ทศกัณฐ์จึงยก
ทัพพร้อมนางอินทรชิต ทั้งปราสาทและนางสนมให้แก่หนุมาน จากนั้นหนุมานก็ลวง
ทศกัณฐ์ให้ออกรบโดยอ้างว่าเชิญทศกัณฐ์ไปดูต่นฆ่าพระราม ทศกัณฐ์หลงเชื่อจึง
ออกรบพร้อมหนุมาน เมื่อได้โอกาสหนุมานก็เผยความจริงว่าเรื่องทั้งหมดเป็นเพียง
กลลวง พระรามแผลงศรใส่ทศกัณฐ์พร้อมกับที่หนุมานขยี้กงล่องดวงใจของทศกัณฐ์
ทศกัณฐ์จึงตายในที่สุด

ส่วนรามเกียรติ์ฉบับตามี จก กลศึกในตอนนี่เริ่มจากพระรามไม่สามารถฆ่า
 กรุงราพณาสูรได้เช่นกัน พระรามจึงสอบถามพิเภกได้ความว่ากรุงราพณาสูรไม่ตาย
 เพราะถอดดวงใจฝากไว้ที่ฤๅษีกาโศยโกตผู้เป็นอาจารย์ พิเภกทูลว่าให้หนุมานไปทำ
 ภารกิจนี้ก็จะสมตั้งใจ หนุมานเริ่มดำเนินแผนการด้วยการเข้ากรุงลงกาไปหา
 กรุงราพณาสูรก่อน หนุมานขอฝากตนเป็นบุตรบุญธรรม กรุงราพณาสูรก็หลงเชื่อ
 ให้หนุมานอยู่ในปราสาทของอินทชิต บรรดานางสนมของอินทชิตก็ยกให้หนุมาน
 ทั้งหมด วันหนึ่งพระลกลุสณ (พระลักษมณ์) ยกทัพมายังกรุงลงกา หนุมานก็อาสาไปรบจน
 ทัพของฝ่ายพระลกลุสณแตกพ่ายกลับไป กรุงราพณาสูรยิ่งไวใจหนุมานมากขึ้น จากนั้น
 หนุมานได้ขอลาไปเรียนกับฤๅษีกาโศยโกต หนุมานอ้างกับฤๅษีว่าตนเป็นบุตรของกรุง
 ราพณาสูร ฤๅษีก็หลงเชื่อ สอนวิชาให้จนหมดสิ้น จากนั้นหนุมานขอตุก้องดวงใจของ
 กรุงราพณาสูร ฤๅษีหลงเชื่อก็ให้หนุมานไปหยิบมาดู หนุมานแอบอมเอากล่องดวงใจ
 ของจริงไว้ แล้วเนรมิตกล่องดวงใจเทียมขึ้นมาคืน เมื่อหนุมานกลับมาที่กรุงลงกาก็
 แต่งอุบายชวนกรุงราพณาสูรออกรบแล้วรับปากว่าจะช่วยให้กรุงราพณาสูรฆ่าพระราม
 ด้วยตนเอง กรุงราพณาสูรหลงเชื่อ เมื่อเผชิญหน้ากับฝ่ายพระรามในกองทัพหนุมาน
 จึงเผยความจริงว่าทั้งหมดเป็นเพียงกลลวง พระรามให้กรุงราพณาสูรกลับไปลาเมือง
 ๗ วัน จากนั้นหนุมานจึงขี้ดวงใจของกรุงราพณาสูร กรุงราพณาสูรจึงตายในที่สุด

**ตารางที่ ๕ แสดงการเปรียบเทียบเหตุการณ์กลศึกหนุมานลวงเอากล่องดวงใจของ
 ทศกัณฐ์และหนุมานลวงทศกัณฐ์ไปให้พระรามฆ่า**

รามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช	รามเกียรติ์ฉบับตามี จก
เหตุการณ์กลศึกเพื่อลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์จากพระฤๅษี	
พระรามฆ่าทศกัณฐ์ไม่ได้	พระรามฆ่ากรุงราพณาสูรไม่ได้
พิเภกทูลพระรามเรื่องกล่องดวงใจของ ทศกัณฐ์	พิเภกทูลพระรามเรื่องกล่องดวงใจ ของกรุงราพณาสูร
หนุมานอาสาไปเอากล่องดวงใจของทศ กัณฐ์โดยขอนำองคตไปด้วย	พิเภกให้หนุมานดำเนินแผนการ

-	หนุมนานแสวงขอเป็นนุตรบุญธรรม กรุงราชนาสูร
-	กรุงราชนาสูรหลงเชื่อหนุมนานจึง ประทานสมบัติของอินทขิตให้
-	หนุมนานแสวงออกรบกับฝ่าย พระราม ฝ่ายพระรามถอยทัพ
-	หนุมนานลากรุงราชนาสูรไปเรียนวิชา กับฤๅษีกาโฝยโกต
หนุมนานลวงฤๅษีโคบุตรให้พาไปหาทศกัณฐ์	
หนุมนานลวงฤๅษีตลก่องดวงใจของทศกัณฐ์ แล้วทำกล่องดวงใจเทียมสังคินฤๅษี	หนุมนานลวงฤๅษีตลก่องดวงใจของ กรุงราชนาสูรแล้วทำกล่องดวงใจ เทียมสังคินฤๅษี
หนุมนานส่งกล่องดวงใจของทศกัณฐ์ให้องคต	-
เหตุการณ์กลศึกเพื่อลวงทศกัณฐ์ไปให้พระรามฆ่า	
หนุมนานแสวงขอเป็นนุตรบุญธรรมทศกัณฐ์	-
ทศกัณฐ์หลงเชื่อหนุมนานจึงประทานสมบัติ ของอินทขิตให้	-
หนุมนานแสวงออกรบกับฝ่ายพระราม ฝ่ายพระรามถอยทัพ	-
หนุมนานชวนทศกัณฐ์ออกรบเพื่อดูตนฆ่า พระราม	หนุมนานชวนกรุงราชนาสูรออกรบ โดยลวงว่าจะให้กรุงราชนาสูรฆ่า พระราม
ทศกัณฐ์หลงเชื่อหนุมนานจึงออกรบแล้ว ถูกพระรามฆ่า พร้อมกับหนุมนานขี้กล่อง ดวงใจ	พระรามให้กรุงราชนาสูรกลับไปลา เมือง ๗ วัน เมื่อครบกำหนด หนุมนานจึงขี้กล่องดวงใจ กรุงราชนาสูรจึงตาย

จากกลศีกตอนที่หนุมานไปลวงเอากลองดวงใจของกรุงราพนาสูรข้างต้น จะเห็นว่ารามเกตุ์ฉบัตตามี จกใกล้เคียงกับรามเกียรตุ์ฉบัตพระบาทสมเต็จพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาก ต่างกันก็เพียงการลำดับเหตุการณั้และรายละเอียดบางประการเท่านั้น

จุดอ่อนของทศกัณฐ์เรื่องกลองดวงใจนี้ไม่ปรากฏในรามายณะฉบัตวาลมิกิ มีเพียงกล่าวว่ฤาษิตนหนึ่งมาบอกมนต์อาทิตยเหตุทั้ให้พระรามทราบ พระรามจึงท่องมนต์นั้นในขณะแผลงศรฆ่าทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์จึงตาย ส่วนในทิกะยัตศรียามกล่าวว่จุดอ่อนของทศกัณฐ์คือหัวน้อยที่อยู่ใต้หูขวา หากถูกตัดขาดก็จะสิ้นฤทธิ์ แต่ไม่ปรากฏว่ทศกัณฐ์ตาย ในลังกาสิบโห “ดวงใจ” เป็นชื่อธนูที่ใช้ฆ่ากุมมัจกร (ทศกัณฐ์) โดยปียสา (พิเภก) บอกความลับที่กุมมัจกรถอดดวงใจไว้ที่ธนูเรียกว่ “ธนูดวงใจ” ผากไว้กับฤาษีเจ้าลัมมา (พระราม) จึงให้อัณุมอม (หนุมาน) แปลงเป็นกุมมัจกรเพื่อลวงเอาธนูดวงใจจากฤาษี จากนั้นเจ้าลัมมาได้แผลงธนูดวงใจใส่กุมมัจกรจึงกลายร่างเป็นสัตว์ร้ายชนิดต่างๆ ในพระลั้พระลาม พระลาม (พระราม) แผลงศรตัดศรียะของพญาฮาบ (ทศกัณฐ์) แผ่นดินฝั้ศรียะเอาไว้ พญาฮาบจึงเอากลับมากับร่างกายไม่ได้ ในพระรามขาดกพญารามราช (พระราม) แผลงศรถูกพญาราพนาสูร (ทศกัณฐ์) จนร่างกายป่นละเอียดยมบาลทั้งสี่จึงเอาตัวลงหม้อนรก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่รามเกตุ์ฉบัตตามี จกมีเนื้อหาเกี่ยวกับกลศีกในตอนี้ใกล้เคียงกับรามเกียรตุ์ฉบัตพระบาทสมเต็จพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมากที่สุด

จากการศึกษาเปรียบเทียบเหตุการณั้กลศีกข้างต้น จะเห็นได้ว่รามเกตุ์ฉบัตตามี จกน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากรามเกียรตุ์ฉบัตพระบาทสมเต็จพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพราะนอกจากจะมีเหตุการณั้กลศีกทุกเหตุการณั้ตรงกันแล้วเมื่อเปรียบเทียบรายละเอียดกับฉบัตอื่นๆ ก็พบว่ารามเกตุ์ฉบัตตามี จกใกล้เคียงกับรามเกียรตุ์ฉบัตพระบาทสมเต็จพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมากที่สุด ทั้งนี้รามเกตุ์ฉบัตตามี จก มีได้คั้ดลอกเอามาทั้งหมด หากแต่มีการเลือกสรรและสร้างสรรคั้เหตุการณั้กลศีกดังกล่าวให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการแต่งคือใช้เป็นกลอนสวด จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งระยะเวลาในการสวด ความสนุกสนาน อีกทั้งยังต้องทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เหตุการณั้กลศีกที่คล้ายกันซึ่งมีปรากฏซ้ำ มีตัวละครหลายตัวและมีความซับซ้อนจึงถูกตัดแปลงให้ง่ายขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อเรื่องได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นวรรณคดีที่มีนัยสำคัญทางการเมือง ทั้งการแสดงนัยยะว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีศักดิ์และสิทธิ์สมบูรณ์ที่จะปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์โดยการเปรียบเทียบกับพระองค์เป็นพระนารายณ์อวตารลงมาเพื่อดับยุคเข็ญและสร้างเมืองใหม่ขึ้น และการสะท้อนให้เห็นว่าวงศ์หรือเชื้อสายของพระองค์เป็นเชื้อสายบริสุทธิ์จากเหตุการณ์กำเนิดพระอโนมาตั้นซึ่งเป็นต้นวงศ์ของพระรามที่เกิดขึ้นในดอกบัวจากพระอุทรของพระนารายณ์ การกำเนิดของพระองค์จึงสืบเชื้อสายมาจากพระนารายณ์โดยตรง (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, ๒๕๔๗, น. ๘๓-๘๓) การนำกลศึกเข้ามาใส่เป็นจำนวนมากก็น่าจะมีนัยทางการเมืองการปกครองด้วยเช่นกัน เพราะรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงผลัดแผ่นดินจากกรุงศรีอยุธยาไปสู่กรุงรัตนโกสินทร์ และมีศึกสงครามต่อเนื่องตลอดรัชสมัย เหตุการณ์สงครามและกลศึกจึงน่าจะเป็นเรื่องที่พระองค์สนพระทัยและถือเป็นสารที่ต้องการสื่อมายังข้าราชการทั้งหลายว่า เมื่ออยู่ในภาวะสงครามการคิดอุบายเพื่อนำไปสู่ชัยชนะถือว่าสำคัญที่สุด แม้ว่าบางกลศึกจะไม่เหมาะสมตามหลักศีลธรรมนักก็ตาม ความในข้อนี้สอดคล้องกับกลศึกหนึ่งที่ปรากฏในตำราพิชัยสงครามซึ่งพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมและชำระขึ้น ความว่า

“กลศึกอันหนึ่งชื่อว่า พวนเรือโยง ประดุจพะองปิงตาล
ทำจังหวานแฉ่มขิด ผูกเป็นมิตรไมตรี สิ่งใดดียวให้ ละไล่อออย่า
เสีย แต่งลูกเมียให้สนิท ติดต่อดั่งยังกล ยุบลข้างเดือนตามโยลง
โยงเบ็ดร้าวคราวเหยื่อยาม ค่อยลากข้ามเอามา ด้วยปัญญา
พิสดาร”

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕, น. ๗๐)

ส่วนการที่รามเกียรติ์ฉบับตามี จกปรากฏเหตุการณ์กลศึกตรงกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชน่าจะเป็นไปเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น เพราะรามเกียรติ์ฉบับดังกล่าวเป็นวรรณคดีประเภทกลอนสวดที่ใช้สวดเพื่อความรื่นเริงสนุกสนานในเทศกาลของชุมชน มิได้มุ่งหมายนัยทางการเมืองอย่างในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เหตุการณ์กลศึกดังกล่าวทำให้รามเกียรติ์ฉบับตามี จกนำเสนอใจมากยิ่งขึ้น François Bizot ผู้รวบรวมรามเกียรติ์ฉบับนี้กล่าวว่าชื่นชมตามี จกว่าเป็นผู้ที่มีความจำเป็นเลิศเพราะสามารถจดจำเรื่อง

รามเกียรติ์ได้อย่างละเอียด ทำให้รามเกียรติ์ฉบับนี้มีความพิเศษกว่ารามเกียรติ์ฉบับอื่นๆ และได้รับความนิยมนอย่างสูงในเขมร

บทสรุป

ความสัมพันธ์ทางวรรณคดีระหว่างไทยกับเขมรเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะ ผลัดกันเป็นผู้รับและผู้ส่งอิทธิพลต่อกันมาโดยตลอด ในระยะแรกวรรณคดีเขมรส่งอิทธิพลต่อวรรณคดีไทย มีปรากฏชัดเจนในวรรณคดีสมัยอยุธยา เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ ดุชฎีสังเวยกล่อมช้างของขุนเทพกวี เป็นต้น แต่ต่อมาเขมรสมัยหลังพระนครต้องประสบกับปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง ราชวงศ์ของเขมรก็ย้ายเข้ามาในอยุธยา ช่วงเวลาหนึ่ง ความสัมพันธ์ทางด้านวรรณคดีจึงเป็นลักษณะย้อนกลับ คือไทยเป็นฝ่ายส่งอิทธิพลด้านเนื้อหากลับไปให้เขมร โดยส่วนใหญ่เป็นประเภทบันเทิงคดี เช่น กากิ พระอภัยมณี หงส์ยนต์ และเงรแก้ว การรับและการส่งอิทธิพลทางวรรณคดีถึงกัน เป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ของไทยและเขมรได้เป็นอย่างดี เนื่องจากวรรณคดีเป็น สิ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวิถีคิดของคนในสังคม การที่ไทยและเขมรปรากฏเรื่องราว วรรณคดีในทำนองเดียวกันย่อมแสดงให้เห็นว่าทั้งสองชาตินี้มีวิถีชีวิตและค่านิยมที่ คล้ายคลึงกันนั่นเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. **ตำราพิชัยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ ๑**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ**. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒-๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๙.

บุษบา เรื่องศรี. “วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์ ฉบับพุทธศาสนาบัณฑิตย เล่มที่ ๑-๑๐”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาเขมร ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

พิทยลาภพฤฒิยากร. พระบรมวงศ์เธอกรมหมื่น. **เรื่องวิจารณ์นิทานปันทัยหรืออโหนางเรื่องพระราม และสุจิตร์โยน-ละคร**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. “บทละครเรื่องรามเกียรติ์ : ภาพสะท้อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช”. ใน **มณีปิ่นนิพนธ์ : รวมบทความด้านภาษาวรรณคดี และวัฒนธรรมไทย**, หน้า ๘๓-๙๓. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ม.ศรีบุษรา. **ลังกาสิบโท (รามเกียรติ์ของไทยลือ)**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.
วาลมิกิ พรหมฤๅ. **มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิฉบับภาษาไทย**. แปลโดย กุสุมา รัชชมณี และคณะ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และสุมาลย์ บ้านกล้วย. **ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะ**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ศานติ ภัคดีคำ. **ความสัมพันธ์วรรณคดีไทย-เขมร**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสมาคมวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๐.

ศิวพร ฐิตะฐาน. “รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

สมพร สิงโต. **ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑**. เอกสารนิเทศก์ ฉบับที่ ๑๙๒ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๐.

เสถียรโกเศศ-นาคะประทีป. **ประชุมเรื่องพระรามและแง่คิดจากรามคดี**. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๖.

สารประเสริฐ, พระ. **พระรามชาดก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แยมศิริ, ๒๕๗๖.

สิงขะ วรรณสัย [ปริวรรต]. **ชาดกนอกนิบาตพรหมจักร : รามเกียรติ์ฉบับสำนวนภาษาไทยล้านนาไทย**. กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๒.

_____. **หอรมานและปรีมเทียร**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.

เหอสีเฉียน. **ลังกาสิบสองหัว : นิทานพระรามของสิบสองพันนา. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๖, ๖ (๒๕๕๖) : ๙๗-๑๑๗.**

อนุমানราชธน, พระยา. **อุปกรณ์รามเกียรติ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : พิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ. **พระลัทธิพระราม**. กรุงเทพฯ : มุลินธิเสฐียรโกเศศ-
นาคะประทีป, ๒๕๒๘.

ภาษาอังกฤษ

Srinivasa Iyengar. **Asian variations in Ramayana**. New Delhi : Sahitya
Akademi, ๑๙๘๓.

S. Singaravelu. **A Comparative Study of Sanskrit, Tamil, Thailand Malay
Versions of the story of Rama with special reference to the Process
of Acculturation in the Southeast Asian**. Paper Presented to the
XXVII International Congress of Orientalists, Ann Arbor, Michigan,
August ๑๓-๑๙, ๑๙๖๗.

ภาษาเขมร

Bizot. F. **រឿង រាមកេរ្តិ៍ នៃ តាចក់ (Histoire du Reamker)**. ភ្នំពេញ, ๑๙๘๐.